

(/)

 (/)

> Landbrug, håndværk, industri (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Landbrug i Nordvestjylland

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/aeldre-traevaerktoej>)

Landbrug i Nordvestjylland

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 1715

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland)

[nordvestjylland](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland)) **t** (<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på

[http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland)

[industri/landbrug-i-nordvestjylland](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland)) **in** ([http://www.linkedin.com/shareArticle?](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland&title=)

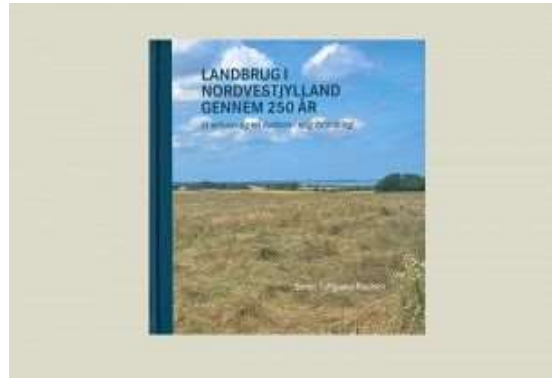
[mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland&title=)

[haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland&title=](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/landbrug-i-nordvestjylland&title=))

Søren Toftgaard Poulsen

Landbrug i Nordvestjylland. Et erhverv og en livsform i evig forandring

**Kulturhistoriske Museer i Holstebro Kommune.
260 sider. 350 kr.**

Af Skjold Christensen

I anledning af Holstebro-Struer Landboforenings 200-års jubilæum har foreningen sammen med De kulturhistoriske Museer i Holstebro Kommune udgivet bogen. Bogen tager afsæt i 1700-tallets feudale landbrugssamfund og går over selvejerlandbruget, opdyrkningen af Jylland – hedearealerne til det intensive husdyrbrug, vi kender i dag.

Vi kan læse om bøndernes vilkår fra middelalder og til de store landboreformer, som er begyndelsen på udviklingen af dansk landbrug til det, vi kender i dag. Vi kommer vidt omkring og kan læse om landbruget i forskellige tider. Landbruget har til alle tider været i udvikling. Det vestjyske landskab er – og det er velkendt – præget af store hedearealer. Opdyrkningen af disse er grebet forskelligt an til forskellige tider. Landbrugere har til alle tider også arbejdet sammen på forskellig vis.

Landboreformerne bliver som nævnt afsæt for store forandringer. Godser bliver opløst og jorden udstykket og solgt til selveje. Vi kommer helt i dybden. Der bliver sat navne på godsejere og på, hvordan hele processen forløber fra salg til selveje. Selvejerbevægelsen bliver en sand lavine især i Vestjylland. I løbet af få år er der stort set ikke godser tilbage, derimod flere tusinde selveje.

Disse store omvæltninger kræver kapital. Vi kan her høre om sparekassernes opståen og betydning, både for den enkelte landmand og for hele egnen. Den udvikling bliver grundig behandlet i bogen. Vi kommer med helt ind i sparekassens lokale og sidder tæt på og kan følge lånesagerne.

Landboreformerne betød også befolkningstilvækst. Fx var befolkningstallet i Holstebro i 1801 8.725 og i 1901 var det steget til 23.185, også på landet steg befolkningstallet. Mellem 1802 og 1905 voksede antallet af gårde i Holstebro Kommune med næsten 40 % og husmandsstederne med næsten 160 %. Stigningen i antallet af bedrifter satte gang i udviklingen af nye driftsmetoder. Vestjylland var i en proces præget af de store hedearealer, de skulle til en begyndelse gøres dyrkbare. Kløver og kartofler holdt deres indtog.

Der blev i begyndelsen af 1800-tallet oprettet landøkonomiske selskaber. Disse var med til at udbrede de nye dyrkningsmetoder og med til det kæmpearbejde, der var med at gøre hede jorden dyrkbar. Heden blev merglet, engarealer blev afvandet ved anlæg af vandingskanaler. Merglen blev gravet op med håndkraft og kørt i hestevogne ud på markerne. Det er for os i dag ufatteligt, at det lod sig gøre. Efterhånden blev der anlagt mergelbaner, hvilket gjorde arbejdet mere overkommeligt.

Bogen går i rette med – og helt forståeligt – myten om, at det var Hedeselskabet med Enrico Dalgas i spidsen der efter krigen i 1864 satte gang i opdykningsprocessen, "Hvad udad tabes, skal indad vindes". Allerede i 1700-tallet var opdyrkning af heder og enge til landbrugsjord i gang. Vi kommer i bogen omkring de mange mindesmærker der er sat i Vestjylland over personer, der var initiativtagere i hedeopdyrkningen.

Det er også tiden for landboforeningernes opståen. Vi bliver i bogen sat ind i de konflikter, landboforeningerne kom ud i. Disse konflikter havde for en dels vedkommende udspring i de stærke politiske modsætninger mellem partiet Højre og partiet Venstre. Venstre havde flertallet i Folketinget, men partiet Højre havde regeringsmagten. Dette forhold satte sig også spor i Nordvestjylland. Vi bliver grundig sat ind i hele processen i bogen. Men også på det organisatoriske plan skete der udvikling. Landboforeningerne blev professionaliseret. Der blev ansat konsulenter der stod i spidsen for de mange forsøg med fx planteavl. Udviklingen i landboforeningerne skete i høj grad med afsæt i

gårdmandsklassen. Husmændene og indsidderne blev mest betragtet som en billig arbejdskraft til brug på de tilbageværende godser og på gårdene. Der blev agiteret for, at husmændene tog sagen i egen hånd, og på den måde opstod husmandsforeningerne. Husmandsbevægelsen har haft kolossal betydning for husmændene. I 1899 blev statshusmandsloven vedtaget. Nu kunne der med statstilskud erhverves jord til husmandsbrug og tilkøb af tillægsjord for små husmandsbrug.

Landbrugets produktion blev tilbage i tiden for en stor dels vedkommende solgt til de lokale købmænd. Til gengæld købte landmændene det, de ikke selv producerede, fx salt, sukker, tobak, brændevin, sædekorn, kløverfrø etc. Med gennemførelsen af næringsfrihedsloven i 1857 blev købstædernes monopol på handel ophævet. Det blev lettere at få bevilling til oprettelse af handelsvirksomheder på landet. Der opstod købmandsbutikker rundt på landet og selvfølgelig også i Nordvestjylland.

Med oprettelse af andelsmejerier i 1880-erne opstod der hos initiativrige landmænd tanker om, at der skulle oprettes indkøbsforeninger til indkøb af fx kraftfoder til besætningerne på gårdene, hvorved man kunne presse priserne. Der blev i området oprettet flere indkøbsforeninger og samtidig hermed dannedes de første brugsforeninger også. Endnu en udvikling var sat i gang. Vi kommer i bogen tæt på denne udvikling i området, og vi får sat navn på de personer, der satte sig i spidsen for initiativerne. Det kan tilføjes, at der ikke så sjældent var præster med.

Vi følger også udbredelse af plantagerne. Nordvestjyllands hedearealer var uden skovbevoksning. Der blev plantet skov på de hedearealer, hvor boniteten var så ringe, at de ikke egnede sig til landbrug. Talrige plantager blev påbegyndt omkring 1900. Tilplantningen af de nordvestjyske heder havde stor samfundsmæssig betydning. Det gav meget arbejde til lokalbefolkningen. Trækker vi tråden op til i dag, må vi glæde os over de mange grønne områder der findes til gavn for befolkningen i de nærliggende byer, men også til gavn og rekreation for tilrejsende fra andre landsdele.

Vi kommer også omkring studefedning, studehandel og studeeksport. Eksporten skete fra hertugdømmerne videre til England. Studene måtte selv vandre gennem Vestjylland helt frem til jernbanernes etablering i 1870'erne. Udskibningen skete i Husum eller Itzehoe. Turen fra Holstebro til Husum eller Itzehoe tog omkring 14 dage. Studehandlere havde for de flestes vedkommende baggrund i den almindelige bondebefolkning, disse studehandlere dominerede i omkring 100 år eksporten af levende kvæg fra Danmark og dermed også Jylland. Vi hører også om kvæghandlere der forsøger at etablere dampskibsforbindelse gennem Agger tange og videre til England.

Der sker også ændringer i forhold til husdyrhold på gårdene. Gårdene lægger om fra studehold til malkebesætninger. Som et eksempel steg antallet af malkekøer i Holstebro Kommune i 1838 fra 6500 til 15.500 i 2010. Denne udvikling og omlægning er indgående beskrevet. Svineavl vinder frem i samme periode; også her får vi en nøje beskrivelse af udviklingen både på gårdene og ved oprettelse af svineslagterier. Beskrivelsen slutter i vores tid med de omfattende sammenlægninger af svineslagterier til de store slagterier, vi finder rundt i landet i dag.

Vi kommer også omkring minkavl. Det er jo ganske interessant netop nu, hvor stort set alle mink i Danmark er aflivet at kunne læse om, hvordan erhvervet er opstået.

Et helt kapitel omhandler specialiseringen i landbruget. Mejeridriftens store gennembrud sker ved udviklingen af centrifugen. Centrifugen skiller som bekendt fløden fra mælken, det var et kvantespring i behandlingen af mælken. Vi kan følge andelsmejeriernes udvikling fra de første til de kæmpemejerier, vi har i dag. I den proces var Nordvestjylland også med i forreste felt. En mindre, men interessant beskrivelse får vi også om lokale smedemestres arbejde med udvikling af landbrugsmaskiner. Omlægningen af landbruget, nye afgrøder og nye besætninger skabte behov for nye redskaber, både til brug i staldene og på markerne. Her var lokale smedemestre med i front allerede fra starten. Alt dette bliver nu produceret på store fabrikker, både her i landet og rundt i verden.

Vi får en indgående beskrivelse af avlsarbejdet indenfor kvægbruget. I de fleste kommuner blev der oprettet kvægavlsforeninger og kontrolforeninger. Begge dele med henblik på hele tiden at udvikle kvægracer der gav størst udbytte, både i forhold til mælk og i forhold til kødproduktion.

Grundlaget for gårdene er selvfølgelig tilhørende markarealer. De opdyrkede hedearealer – primært i Holstebro Kommune – gav grundlag for en type afgrøder og dermed dyrehold i forhold til de mere moræneprægede arealer – primært i Struer Kommune. Denne udvikling er grundigt beskrevet. Vi kan

følge kornsorters udbredelse og udbytte i de enkelte områder.

Vi får også en nøje gennemgang af ejendomsstrukturen. Det er velkendt, at går vi tilbage i tiden var de enkelte gårde med tilhørende arealer små – meget små – målt i forhold til nutidens landbrug. I 1905 var der i Holstebro Kommune ca. 2900 landbrugsejendomme. I dag er dette tal ca. 700.

Bogen slutter med et kapitel om Nordvestjysk landbrug i dag og i fremtiden. Forfatteren begiver sig nu rundt på egnen og taler med mennesker, der er plantet i eget landbrug eller egen virksomhed med relation til landbruget.

Vi besøger et stort malkekvægbrug. Her fortæller ejeren om udviklingen i hans brug og hans tanker og ideer i fremtiden. Vi er på besøg hos en svineproducent. Her får vi en grundig beskrivelse af udviklingen i svineracer i hans stalde og dermed også i staldene i det hele taget i Nordvestjylland. Vi besøger et helt traditionelt familiebrug. Vi kommer omkring et stort økologisk svinelandbrug.

Vi kommer også på besøg hos en minkavler og får historien om, hvordan minkavlen har udviklet sig. Han beretter om op og nedture, men er fortrøstningsfuld med hensyn til fremtiden. Dette fortæller, at beretningen er givet inden vi fik Corona til landet. I dag er alle hans mink aflivet og fremtiden er mere end usikker.

Vi hører om de stigende miljøkrav, der også stilles til landbruget, hvilket bl.a. har resulteret i udvikling af forskellige biogasanlæg for dermed at imødekomme tidens og fremtidens miljøkrav.

Bogen er som nævnt udgivet af Holstebro Struer Landboforening i anledning af foreningens 200-års jubilæum og i samarbejde med Holstebro Museum og er skrevet af historiker Søren Toftegaard Poulsen. Bogen kommer omkring landbrugets udvikling fra Stavnshåndstiden og slutter hos nutidens veluddannede og initiativrige landmænd. Vi følger selvfølgelig udviklingen i Nordvestjylland tæt, men der er også udsyn til den generelle udvikling i landbruget i Danmark. Jeg er betaget af evnen hos forfatteren til at komme rundt om udviklingen i landbruget, men især er det anerkendelsesværdigt, at den formår at få den enkelte landmand – ofte med navns nævnelse – med i historien. Jeg ønsker Holstebro Struer Landboforening tillykke med et flot resultat, den fortjener både udbredelse både i Nordvestjylland, men også længere ud.

[Historie-online.dk, den 27. januar 2021]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/aeldre-traevaerktoej>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

ULD

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/uld>)
(<http://www.historie-online.dk/boger/uld>)

ULD

